

Regionalt serviceprogram för Kalmar län 2026-2030

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund	5
Syfte	6
Definitioner	6
Förhållande till andra strategier och dokument	7
Klimat att växa i.....	7
Service bidrar till långsiktig hållbarhet.....	8
Noder för levande landsbygder och skärgårdsmiljöer.....	9
Metodik för framtagande av regionalt serviceprogram	10
Erfarenheter från tidigare programperioder	11
Nulägesbild och analys av landsbygderna i Kalmar län	13
Grundläggande kommersiell service.....	13
Den demografiska utvecklingen.....	18
Socioekonomiska utmaningar och möjligheter inom näringslivet.....	19
Infrastruktur och digitalisering.....	19
Sammanfattningsvis.....	20
Prioriterade tematiska områden och konkreta insatser	21
Insatsområde A: Stärka servicegivare och synliggöra den lokala servicens betydelse.....	21
Insatsområde B: Integrera service i samhällsplanering och stärka samverkan.....	21
Insatsområde C: Ökad kunskap och innovation.....	21
Genomförande	22
Aktörer.....	22
Uppföljning.....	23
BILAGA 1. Stöd till kommersiell service och prioriterade geografiska platser	24
Stödtyper.....	24
Regionalt prioriterade platser.....	25
Butiksbesök och uppföljning av stöd.....	25

Inledning

En god tillgång till grundläggande kommersiell service är en förutsättning för attraktiva och livskraftiga landsbygder. Dagligvarubutiker, drivmedelsstationer samt apotek-, post- och betaltjänster utgör viktiga funktioner som möjliggör boende, företagande och besöksnäring i Kalmar läns landsbygder. Trots detta står många områden inför betydande utmaningar, såsom utflyttning och långa avstånd till större orter, vilket minskar kundunderlaget och försvårar upprätthållandet av en god servicenivå. Dessutom påverkas förutsättningarna för att bedriva service av omvärldsfaktorer som klimatomställning, digitalisering och förändrade konsumtionsmönster. Kommersiell service är också en del av samhällets grundläggande infrastruktur och har en avgörande roll för lokal krisberedskap och resiliens.

Det regionala serviceprogrammet är ett strategiskt verktyg för att stärka och säkerställa tillgången till grundläggande kommersiell service i hela Kalmar län. Genom samordning, riktade insatser och stöd till servicegivare ska programmet bidra till långsiktigt hållbara och levande landsbygder. Anpassning till platsens specifika behov och samverkan mellan offentliga aktörer, näringsliv och civilsamhälle är avgörande för att uppnå programmets mål.

Bakgrund

I regeringens **Nationella strategi för hållbar regional utveckling 2021-2030**¹ är skapandet av likvärdiga möjligheter till boende, arbete och välfärd över hela landet ett av fyra strategiska fokusområden för den regionala utvecklingspolitiken. En av de utpekade prioriteringarna inom detta område är att säkerställa god tillgång till grundläggande kommersiell och offentlig service.

Tillgängligheten till kommersiell service är en grundläggande komponent för att säkerställa en hållbar och balanserad regional utveckling, vilket förbättrar livskvaliteten, ekonomin och samhällets robusthet. Tillgänglighet till service förbättrar invånarnas välmående och trygghet likväl som det kan bidra till att göra en plats mer attraktiv för företagare, besökare, boende och potentiella inflyttare. Företag inom den kommersiella servicen skapar i sin tur arbetstillfällen och bidrar till den lokala ekonomin och kan också stimulera andra näringar och tjänster i området. Platser som erbjuder kommersiell service är också av stort värde för den sociala sammanhållningen, särskilt i mindre samhällen och i landsbygder, då de ofta fungerar som mötesplatser.

Tillgängligheten till kommersiell service är också viktig ur ett kris- och beredskapsperspektiv. Rapporten **Kommersiell service ger robustare samhälle**² utforskar vikten av kommersiell service för att skapa robusta och resilienta samhällen, särskilt i landsbygdsområden. Studien visar att tillgängligheten till service idag är stabil men inte robust. Den kommersiella servicen i landsbygderna fungerar som en kritisk infrastruktur för att befolkningen ska klara sig själva under kriser, vilket minskar behovet av offentliga hjälpinsatser. Rapporten betonar att kommersiell service måste fungera i vardagen om den ska kunna upprätthållas i kris, och det finns ett stort behov av samverkan mellan olika aktörer för att säkerställa tillgången till denna service både under normala förhållanden och vid kriser.

Kommersiell service är en fråga som berör många aktörer men som ingen aktör har ett samlat ansvar för. För att kunna samordna insatser och aktörer, och arbeta strategiskt med frågan, erbjuds regionalt utvecklingsansvarig att ta fram regionala serviceprogram.

¹ [Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030](#)

² [Kommersiell service ger robustare samhälle - Tillväxtverket](#)

Syfte

Syftet med det regionala serviceprogrammet är att prioritera insatser, samordna aktörer och skapa ökad samsyn i arbetet med att främja tillgängligheten till grundläggande kommersiell och viss offentlig service i länets landsbygder. I Kalmar län utgör programmet ett verktyg för landsbygdsutveckling med fokus på service och är kopplat till det prioriterade området **Hållbar**

samhällsplanering i den regionala utvecklingsstrategin. Programmet utgör också underlag för prioritering av olika stöd till kommersiell service. Arbetet ska präglas av ett inkluderande synsätt där mångfald och jämlikhet beaktas i planering och genomförande av insatser.

Definitioner

Grundläggande kommersiell service innefattar dagligvaror, drivmedel och ombudsfunktioner för post-, apotek- eller betal-tjänster.

Offentlig service berörs i det här programmet endast då det handlar om samordning med grundläggande kommersiell service. Det kan till exempel handla om biblioteksservice, infrastruktur, hälsocentraler och servicepunkter.

Tillgänglighet till grundläggande service mäts genom avstånd i kilometer på bilväg.

Dagligvaror syftar till grundläggande varor såsom livsmedel, drycker, tobak och hushållsartiklar som konsumenterna behöver köpa ofta.

Dagligvarubutik med fullsortiment/mångsidigt utbud är en butik som fyller huvudsaklig källa för hushållens dagligvaror. Minst 1000 artiklar varav varugrupperna mejeri, charkvaror, ägg, färskt bröd, frukt och grönsaker bör finnas representerade. I programmet används fortsättningsvis begreppet "dagligvarubutik med fullsortiment".

Förhållande till andra strategier och dokument

Klimat att växa i

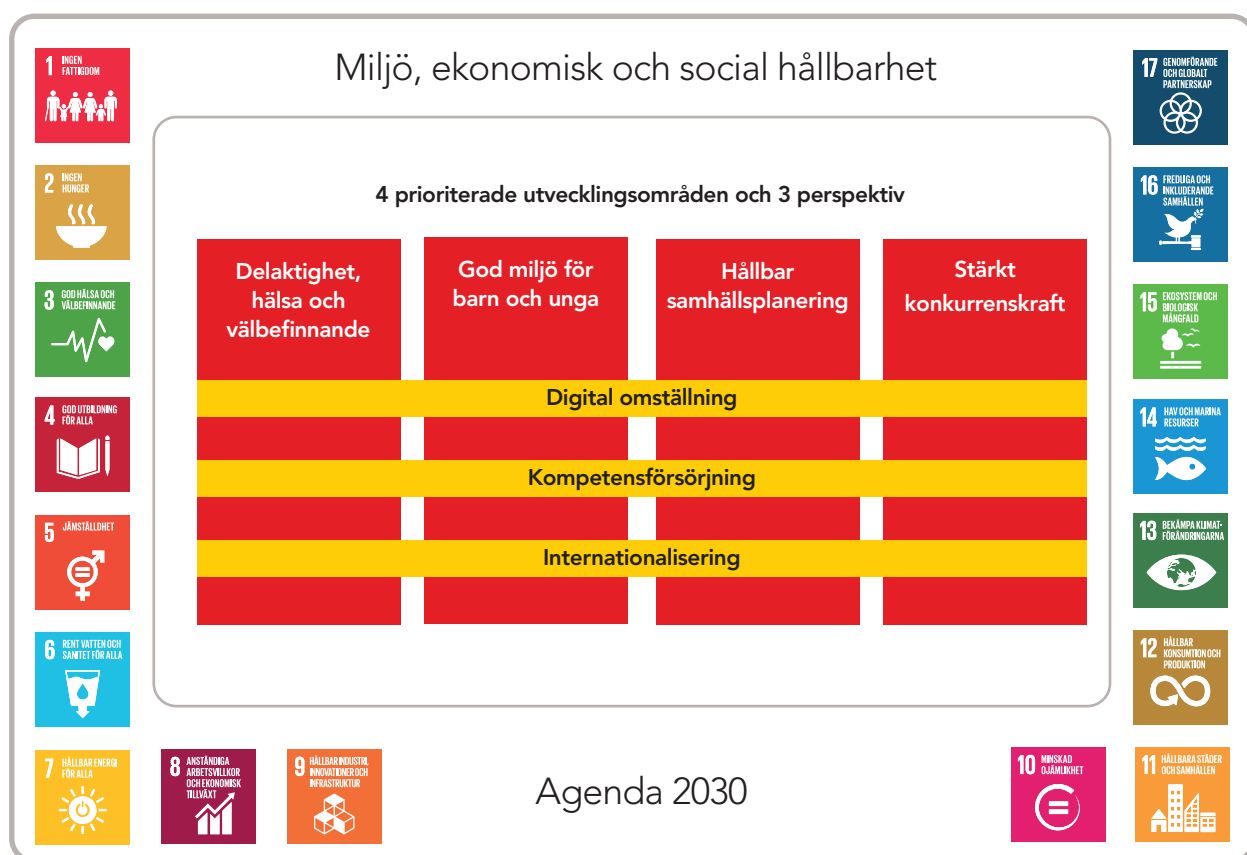
Den regionala utvecklingsstrategin, **Klimat att växa i**³, är det övergripande strategiska dokumentet för regional utveckling i Kalmar län. Strategin pekar ut den gemensamma färdplanen för länet, med en målbild för 2030. Strategin är i skrivande stund under revidering och en ny version, med utblick mot 2040, planeras vara färdig under våren 2026.

Utvecklingsstrategin är framtagen av länets aktörer tillsammans och FN:s 17 globala hållbarhetsmål utgör ramen till strategin.

Strategin och dess målformuleringar har tagit hänsyn till barnperspektivet och utgår ifrån barnens bästa. I strategin prioriteras fyra utvecklingsområden: delaktighet, hälsa och välbefinnande, god miljö för barn och unga, hållbar samhällsplanering samt stärkt konkurrenskraft (figur 1). Det regionala serviceprogrammet påverkar flera områden men är främst kopplat till området för **Hållbar samhällsplanering**.

³[Regional utvecklingsstrategi för Kalmar län 2030](#)
- [Regional utveckling Kalmar län](#)

Prioriterade områden och perspektiv i Regional utvecklingsstrategi för Kalmar län

Figur 1 Prioriterade områden och perspektiv i Regional utvecklingsstrategi för Kalmar län.

Kalmar läns regionala utvecklingsstrategi lyfter fram landsbygdsutveckling på flera sätt. Målbilden för 2030 är en "hållbar region där människor växer och där företag, föreningar och organisationer etablerar sig och utvecklas. Nära samverkan mellan länets alla aktörer har gett länet en unik konkurrenskraft och en stark koppling mellan stad och land." Vidare betonar

strategin betydelsen av att stärka centralorter som erbjuder samhällsservice och digital uppkoppling, vilket är avgörande för att skapa levande landsbygder och attraktiva boendemiljöer. Valfungerande landsbygder med god tillgång till kommersiell service är också en förutsättning för att stödja de gröna näringarna, såsom jord- och skogsbruk, vilka utgör grunden

för länets besöksnäring och är viktiga för att upprätthålla natur- och kulturmiljövärden. För att främja en hållbar utveckling lyfter strategin fram vikten av helhetssyn i sambandet mellan jord- och skogsbruk, besöksnäring, miljövård och kulturmiljövård. Slutligen betonas vikten av att skapa förutsättningar för fortsatt god utveckling av landsbygderna genom förbättrade kommunikationer mellan land och stad samt att stärka invånarnas delaktighet och engagemang för natur- och kulturarvet.

Det regionala serviceprogrammet är ett verktyg för genomförandet av den regionala utvecklingsstrategin men behöver också förhålla sig till andra strategiska dokument såsom Regional bredbandsstrategi, Besöksnäringstrategi, Kulturplan, Strukturbild för Kalmar län, Regional transportplan, Handlingsplan för fossilbränslefri region 2030, Handlingsplan för infrastruktur, Regionalt trafikförsörjningsprogram, Livsmedelsstrategi för Kalmar län, med flera. Programmet är inte styrande över insatser inom andra områden, men kan lyfta gemensamma frågor för dialog och om behov och möjlighet finns bör det alltid finnas en strävan till gemensamma insatser som kompletterar varandra.

Service bidrar till långsiktig hållbarhet

Agenda 2030 och dess 17 globala hållbarhetsmål (figur 2) strävar efter att främja hållbar utveckling runt om i världen. Tillgängligheten till grundläggande kommersiell service spelar en avgörande roll för de förutsättningar som människor och företag har i våra landsbygdsområden. Att säkerställa eller förbättra tillgången till service påverkar en rad av de globala hållbarhetsmålen och kan bidra till samtliga tre dimensioner av hållbarhet. Samtidigt kan det uppstå målkonflikter mellan insatser i det regionala serviceprogrammet och målen i Agenda 2030.

En god tillgänglighet till kommersiell service kan minska ojämlikheten (mål 10) genom att fler människor, oavsett eventuell funktionsnedsättning, deras socioekonomiska bakgrund eller geografiska plats, ges tillgång till viktiga servicetjänster. Digitala lösningar kan öka tillgängligheten för många människor men det finns också ett digitalt utanförskap som bör beaktas. Att säkerställa tillgång till dagligvaror, läkemedel genom exempelvis apoteksombud och betaltjänster bidrar till mål 2 (ingen hunger), mål 3 (god hälsa och välbefinnande) samt mål 1 (ingen fattigdom). När den kommersiella servicen i våra landsbygder fungerar minskar skillnaderna mellan land och stad.

Arbetet med att skapa attraktiv service i landsbygder kan också påverka mål 12 (hållbar konsumtion och produktion) genom utbudet som erbjuds, insatser för minskat matsvinn och hantering av avfall på ett mer hållbart sätt. Mål 8 (anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt) är också av betydelse i en bransch där många butiker drivs utan lönsamhet eller med mycket låg sådan. Det bör finnas goda förutsättningar för servicegivaren att erhålla en rimlig lön och ha möjlighet att ta ut semester. Att rikta stöd och insatser som bidrar till ekonomisk hållbarhet hos servicegivarna är extra viktigt för långsiktig överlevnad och för att skapa förutsättningar att utveckla de sociala och ekologiska värdena.

Mål 13, som handlar om att bekämpa klimatförändringarna, påverkas troligtvis positivt när människor har närmare till service vilket ger minskade transportbehov och utsläpp från konsumenten samtidigt som möjligheterna för lokala kretslopp ökar. Det finns dock målkonflikter i form av exempelvis utsläpp från varutransporter och investeringar i drivmedelsstationer med fossila bränslen. Att hantera dessa konflikter blir avgörande för att uppnå en verklig hållbar utveckling.

Figur 2 De globala mål som har tydligast koppling till det regionala serviceprogrammet är 1, 2, 3, 8, 10, 12 & 13.

Noder för levande landsbygder och skärgårdsmiljöer

Region Kalmar län arbetar med att ta fram en strukturbild för länet⁴. I den bilden kommer strategiska noder identifieras. De strategiska noderna är ett samlingsbegrepp för att synliggöra länets ortstruktur och för att utforska vilka orter som ur ett regionalt och funktionellt perspektiv är särskilt viktiga. Med strategiska noder menas orter i landsbygder som för sitt omland har ett antal viktiga servicefunktioner, däribland grundläggande kommersiell service. Noderna är således väsentliga för levande landsbygder och genom att stärka dessa kan ett bättre underlag

för exempelvis service och kollektivtrafik skapas. På så vis bidrar de strategiska noderna till livskraft i landsbygderna. I det gemensamma skärgårdsprogrammet som Region Kalmar län har tillsammans med Region Östergötland finns även skärgårds-noder utpekade. Skärgårdsnoderna är platser med nyckelfunktioner, i vissa fall kommersiell service, som är särskilt viktiga för att livet längs kusten och den omgivande skärgården ska fungera. De strategiska noderna och skärgårdsnoderna kan i framtiden utgöra underlag för hur insatser och stöd till kommersiell service ska prioriteras.

⁴[Strukturbild Kalmar län - Regional utveckling Kalmar län](#)

Metodik för framtagande av regionalt serviceprogram

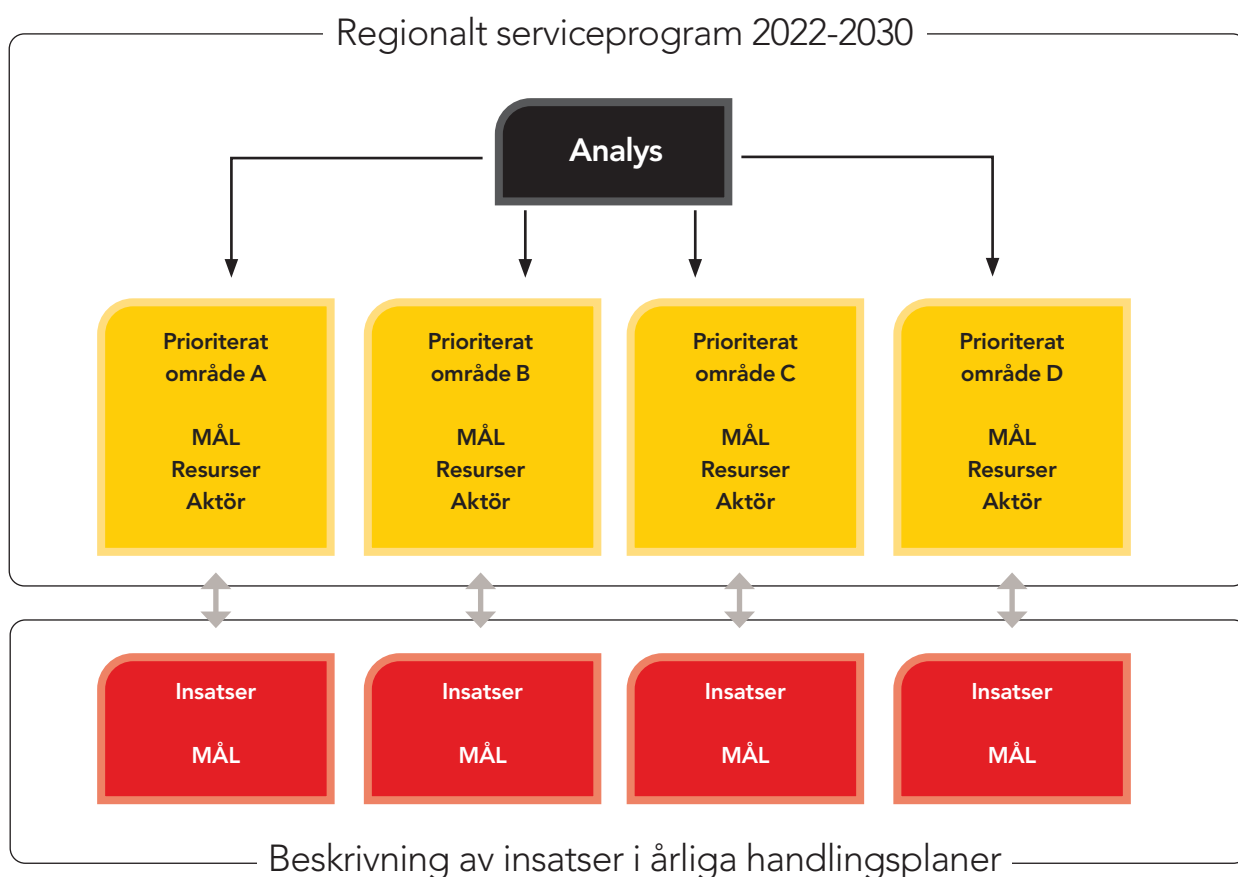
Framtagandet av det regionala serviceprogrammet har skett i samverkan med regionala, kommunala och lokala aktörer i Kalmar län och är förankrat i regionala utvecklingsnämnden (RUN). Tillväxtverkets rapport **Metodstöd för regionala serviceprogram 2022-2030**⁵ har varit vägledande i processen.

Programmet bygger på en analys av landsbygdernas förutsättningar inklusive en nulägesbild av servicestrukturen i länet, erfarenheter från föregående programperiod samt andra strategiska dokument och kunskapsunderlag, exempelvis **Funktionalitetens, näringslivets och handelns geografier**⁶.

Genom workshoppar och dialoger har tematiska områden prioriterats och konkreta insatser, som bedömts ha särskild vikt för serviceutvecklingen i länet, identifierats. Metodiken har baserats på instruktioner i metodstödet (figur 3). En genomförandeplan med beskrivning av insatser, mål, resurser och aktörer kommer att upprättas årligen. Viktiga geografiska områden har identifierats genom analys med stöd av statistik från Pupos Serviceanalys samt i dialog med berörda kommuner.

⁵ [Rapport 382 Metodstöd.pdf](#)

⁶ [Funktionalitetens, näringslivets och handelns geografier](#)

Figur 3 Prioriterade områden, mål och ansvar (från Metodstöd för regionala serviceprogram 2022-2030, Tillväxtverket).

Erfarenheter från tidigare programperioder

Det regionala serviceprogrammet för 2014-2018 var tydligt avgränsat till kommersiell service och innehöll främst insatser som direkt eller indirekt berörde tillgängligheten till dagligvaror och drivmedel, exempelvis genom stöd. Under programperioden genomfördes flertalet rådgivande insatser gentemot handlarna, både i Region Kalmar läns och i Länsstyrelsen Kalmar läns regi. Det fanns en god samverkan mellan region och länsstyrelse som ansågs av vikt att värna i kommande programperioder. Projektet **Flernivåsamverkan för stärkt regional service** genomfördes vilket höjde kunskapen i alla nivåer samt tydliggjorde betydelsen av det lokala engagemanget och civilsamhällets roll. Projektet visade också på behovet av att sätta kommersiell service i ett bredare sammanhang och i kommande period breddades programmet till att behandla landsbygdsutveckling mer generellt samt tydligare koppla det till den regionala utvecklingsstrategin.

Den senaste programperioden, 2020-2025, har präglats av en turbulent omvärld. Pandemi och krig, med stigande priser och inflation till följd, har påverkat såväl handlare och konsumenter som vilka insatser som har varit möjliga att genomföra. Insatser för att verka för kommunala serviceplaner har genomförts med blandad framgång. Vikten av detta verktyg har dock blivit påtaglig när tiderna är extra svåra och det är därför viktigt att fortsätta arbeta för att kommersiell service inkluderas i den kommunala planeringen och att det finns verktyg för att arbeta strategiskt med frågan.

Dialogen med kommunerna har varit god och den plattform som skapats genom nätverket för landsbygdsutveckling i Kalmar län är värdefull ur flera aspekter. Att bättre nyttja denna plattform för att skapa ett gemensamt ansvarstagande för serviceutvecklingen i länet är något som tas med in i nästa programperiod. Nätverket samordnas av Region Kalmar län och består i dagsläget av länets kommuner samt Länsstyrelsen Kalmar län.

Kommunernas resurser för att arbeta med service varierar stort och det krävs anpassning och flexibilitet för att möta kommunerna i deras specifika förutsättningar. De möjligheter till finansiering av projekt som funnits inom landsbygdsprogrammet har varit en extra drivkraft för kommuner att komma i gång med eller satsa lite extra på arbetet med serviceutveckling. Det är därför viktigt att regionen fortsätter uppmuntra till denna typ av insatser genom att vara ett stöd och bollplank i processen.

Programperioden har inneburit hantering av nya stöd samt medel för genomförande vilket möjliggjort att fler tjänstepersoner på Region Kalmar län nu är involverade i arbetet, främst i handläggningen av stöd. De ökade möjligheterna till stöd till kommersiell service kräver också att det finns tydliga principer och prioriteringar på plats. Med utvecklingen som sker är det dock viktigt att inte låsa in sig i för snäva skrivningar och prioriteringarna måste kunna ändras över tid. Även här är samverkan med kommun såväl som med civilsamhälle av vikt. Även tidigare erfarenheter från länsstyrelsen behöver fortsätta fångas upp. Löpande kommunikationsinsatser för att nå ut med information om stöden behöver fortsätta och utvecklas ytterligare. I samband med stöd och andra insatser har det också visat sig värdefullt att samverka med andra företagsfrämjare.

Det senaste programmet har inte inkluderat tillgängligheten till drivmedel vilket begränsat insatser i frågan något. Föreliggande program bör därför presentera en nulägesbild av tillgängligheten till drivmedel och eventuella behov.

Handlarens perspektiv och behov

Vid utformningen av det regionala serviceprogrammet har hänsyn tagits till handlarnas erfarenheter och behov. Inom ramen för projektet "Lokal serviceutveckling – för ökad service i landsbygden" genomfördes djupintervjuer med fyra lanthandlare. Dessutom genomförde Region Kalmar län en undersökning i början av 2024 för att kartlägga framtidens behov hos de elva butiker som vid tillfället erhöll särskilt driftstöd.

Trots de utmaningar som branschen står inför visar handlarna en relativt positiv framtidstro när det gäller möjligheten att bibehålla en god servicenivå. Hybridbutiker, med delvis obemannade inslag, framstår som en hållbar modell för framtida butiksdrift. Diversifiering, envishet, kundbemötande, personlig service och kommunikation pekas ut som viktiga framgångsfaktorer.

Utmaningarna, på både lång och kort sikt, inkluderar ekonomiska förhållanden, hantering av varuleveranser, tidsbrist och den negativa bild som ofta målas upp av "den dyra lanthandeln" i media. Vissa handlare får omfattande stöd och utbildning från sina kedjor, medan andra efterfrågar ytterligare insatser inom områden som kompetensutveckling, rådgivning och expertkunskap.

Möjligheten att delta i nätverk och utbyta erfarenheter med andra i liknande situation framhålls som värdefull, även om tidsbrist ibland utgör en utmaning för deltagandet i sådana aktiviteter. Stöden inom kommersiell service anses helt avgörande för vissa butikers fortlevnad och det finns ett fortsatt behov av att genomföra investeringar.

Nulägesbild och analys av landsbygderna i Kalmar län

Det här avsnittet ger en nulägesbild och analys över tillgången till grundläggande kommersiell service och en övergripande bild av andra omständigheter av betydelse för landsbygdernas och servicens utveckling i länet. Mer utförliga beskrivningar finns i den framtagna landsbygdsanalysen samt i de kunskapsunderlag som tagits fram inom ramen för strukturbildsarbetet. Statistiken för grundläggande kommersiell service är hämtad från Pupos Serviceanalys under 2024/2025.

Grundläggande kommersiell service

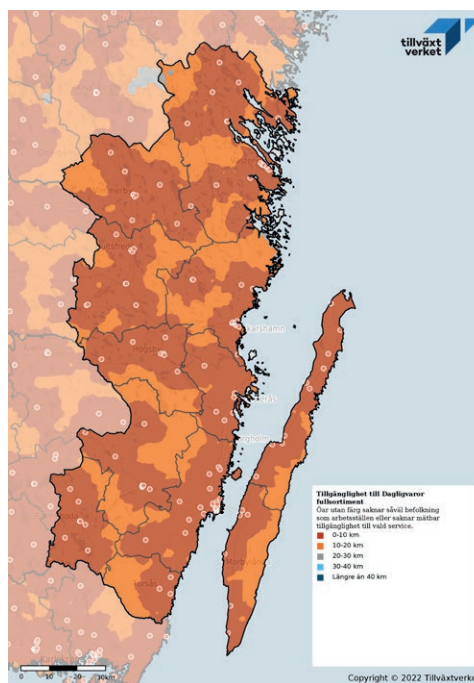
Dagligvaror med fullsortiment

När det gäller tillgängligheten till dagligvarubutiker med fullsortiment är den generellt god i länet. Mer än 95 procent av befolkningen har mindre än 10 km till sin närmsta butik (figur 4). Skillnaderna mellan kvinnor och män är marginella, 94,9 procent av männen och 95,1 procent av kvinnorna har mindre än 10 km till närmsta butik. Förändringen i antalet butiker över tid visar att det funnits en nedåtgående trend som sedan stannat av (figur 5). Från 1996 till 2024 har antalet dagligvarubutiker med fullsortiment i länet minskat från 220 till 135 butiker (minskning med 38 procent). Av de 135 butiker som finns är 25 belägna på avstånd med längre än 10 km till annan butik med fullsortiment.

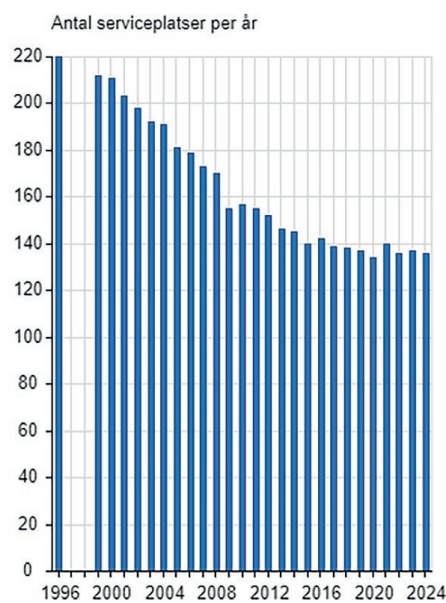
De flesta butiker är välmående men att driva lanthandel i områden med svagt befolkningsunderlag är utmanande och flertalet butiker i landsbygd kämpar med sviktande lönsamhet. De mindre butikerna har ofta svårt att hävda sig i konkurrensen med större butiker som ofta har lägre priser och bredare sortiment. Det särskilda driftstödet som infördes 2017 har haft en stor effekt för många små butikers möjligheter att överleva, något som bekräftas på såväl nationell som lokal nivå. Under 2024 beviljades tretton butiker i länet särskilt driftstöd.

Tillgången till dagligvaror på ö utan fast landförbindelse finns endast på Hasselö i Tjust skärgård, vars obemannade dagligvarubutik (ej fullsortiment) är öppen året runt. Obemannade butiker finns dessutom i Nosshult (Vimmerby kommun), Vena (Hultsfreds kommun), Järnforsen (Hultsfreds kommun), Högsby (Högsby kommun), Örsjö (Nybro kommun), Halltorp (Kalmar kommun), Bröms (Torsås kommun), Södra Möckleby (Mörbylånga kommun) och Spjutterum (Borgholms kommun). Trenden att göra om sin bemannade butik till delvis obemannad, en så kallad hybridbutik, är stark i länet och förväntas fortsätta. Hybridlösningarna gör det möjligt att minska personalkostnader och på så vis förbättra lönsamheten. Den helt obemannade lösningen kan vara lämplig i vissa geografier men har sämre förutsättningar till samordnad kommersiell service då ombudsfunktioner inte kan erbjudas på samma sätt som i en bemannad butik. En bemannad eller delvis bemannad butik

fyller också ett värde som social mötesplats och underlättar för personer som, av olika anledningar, inte kan använda digitala verktyg fullt ut.

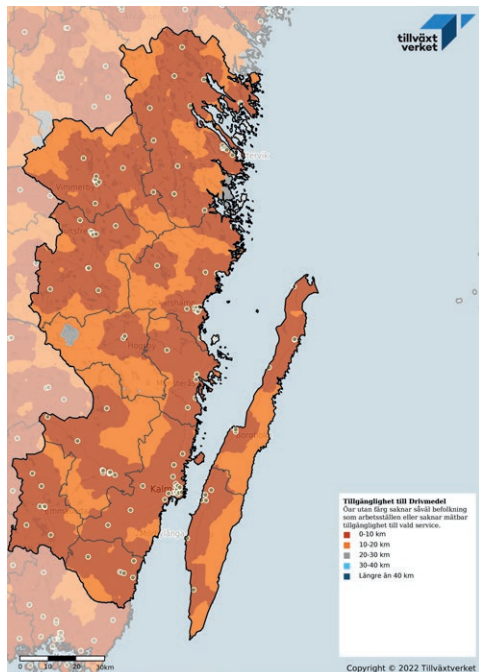
Figur 4 Tillgänglighet till dagligvarubutiker med fullsortiment i Kalmar län (Pupos Serviceanalys, 2024).

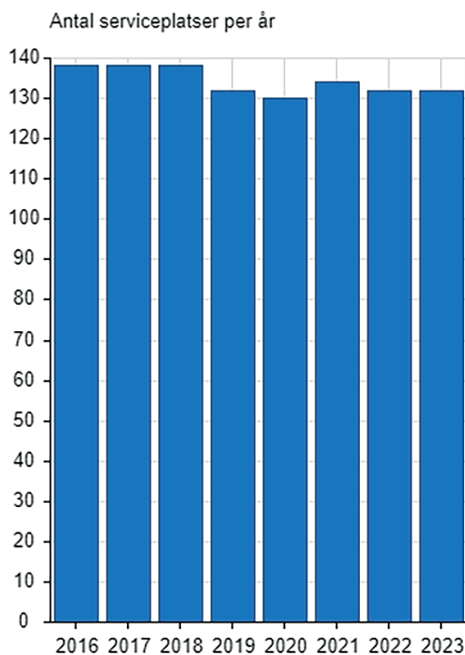
Figur 5 Utveckling av antal dagligvarubutiker med fullsortiment i Kalmar län från 1996 till 2024 (Pupos Serviceanalys, 2024).

Tillgång till drivmedel

Tillgängligheten till drivmedelsstationer är i länet att betrakta som god, då ca 94 procent av befolkningen, kvinnor såväl som män, har 0-10 km till närmsta station. Undantag finns i den västra delen av Högsby kommun samt i gränstrakterna mellan Västervik och Oskarshamns kommuner, där den grå färgen på

Figur 6 Tillgängligheten till drivmedelsstationer i Kalmar län (Pipos Serviceanalys, 2024).

Figur 7 Utvecklingen av antal drivmedelsstationer i Kalmar län från 2016-2023 (Pipos Serviceanalys, 2024).

intelligande karta (figur 6) indikerar ett avstånd på 2-3 mil till närmaste drivmedelsstation. För den som transporteras med båt finns möjlighet att tanka i Loftahammar, Västervik, Klintemåla, Figeholm, Oskarshamn, Kalmar och Borgholm. I Mönsterås kommun, som har ett rikt båtliv, saknas i dagsläget sjömack.

Utvecklingen över tid visar att det inte skett några större förändringar i antalet drivmedelsstationer sedan 2016 (figur 7). Antalet stationer har varierat mellan 130-140 stycken. Det fanns en farhåga att flertalet drivmedelsstationer skulle vara tvungna att stänga i samband med att ett lagkrav på korrosionsskydd av rörledningar under mark trädde i kraft sommaren 2022. Med undantag av ett par mackar som slagit igen verkar den effekten uteblivit i Kalmar län.

Elektrifieringen är en viktig del i länets och hela Sveriges omställning till fossilbränslefria drivmedel. Utvecklingen går snabbt men skiljer sig mellan landsbygd och tätort. I tätort är efterfrågan på publika laddstolpar hög och det finns en fungerande marknad för dem. I landsbygder kan laddstation oftast byggas vid egen villa och laddning av elbil sker därför till största del i hemmet. Men, även i landsbygder finns behov av investeringar i publika laddstolpar, särskilt snabbaddare. Dessa kompletterar möjligheten till egen laddning och skapar trygghet när fler övergår till elfordon. Tillgången till publika laddstationer är också av stor betydelse för besöksnäringen.

Region Kalmar län har i sitt handlingsprogram för **Fossilbränslefri region 2030**⁷ som mål att det ska finnas en infrastruktur som gör det möjligt att köra fossilbränslefritt i hela Kalmar län. Det ska bland annat finnas publik laddinfrastruktur för elfordon samt minst ett tankställe för biogas i varje kommun. Handlingsprogrammet hanterar insatser för infrastruktur för förnybara drivmedel och elfordon och kan med fördel samverka med insatser i det regionala serviceprogrammet när möjlighet finns.

Inom ramen för stöd till kommersiell service finns möjlighet att bevilja stöd som bidrar till tillgängligheten till fossila bränslen. Det skapar en målkonflikt med mål 13 i Agenda 2030 och Region Kalmar läns ambition om att fasa ut fossila bränslen. Därför behöver stöd till fossila drivmedel noggrant övervägas utifrån vilka behov och förutsättningar som finns på platsen samt möjligheter till minskat resande. Behovet av tillgång till diesel, som är av stor vikt för exempelvis jord- och skogsbruk, två av landsbygdernas starkaste näringar, bör också beaktas. En snabb omställning från fossila drivmedel kan innebära negativa konsekvenser för den ekonomiska och sociala utvecklingen i landsbygder. Möjlighet att ersätta eller kombinera med fossilfria alternativ bör alltid undersökas. Investeringstöd för publik laddinfrastruktur hänvisas i första hand till de öronmärkta stöd som finns för den typen av investering, exempelvis genom Naturvårdsverket.

⁷Handlingsprogram fossilbränslefri region 2023-2025

Betaltjänster och lokala banker

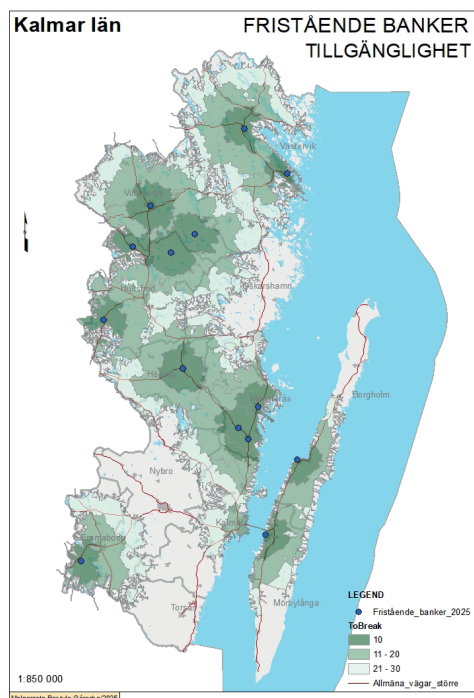
Grundläggande betaltjänster är tjänster som gör det möjligt att ta ut kontanter, betala räkningar och sätta in kontanta dagskassar på bankkonto. Riksdagens mål är att alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser.

Tillgängligheten till betaltjänster i länet ser annorlunda ut jämfört med annan grundläggande kommersiell service då den generellt är sämre. Den minskade användningen av kontanter har påverkat utbudet av kontantuttag, betaltjänster och dagskassehantering. Detta drabbar inte minst besöksnäringen. Figur 8 visar tillgängligheten till betalningsförmedlingar och jämfört med andra serviceslag finns inte bara grå (20-30 km) utan även ljus- och mörkblå (30-40 och längre än 40 km) områden på kartan. På södra och norra Öland är avstånden långa och i Torsås kommun saknas betalningsförmedling helt. Mellan 2011-2023 har antalet betalningsförmedlingar minskat från knappt 80 till närmare 25. År 2023 fanns 38 serviceplatser för dagskasseinsättning jämfört med 53 serviceplatser år 2016. En minskning totalt men en liten ökning från de två föregående åren. Antalet serviceplatser för kontantuttag har också minskat i länet, från knappt 180 år 2011 till dryga 100 år 2023. Jämfört med de andra betaltjänsterna är tillgängligheten för kontantuttag dock relativt god, även om det finns områden som utmärker sig. Män har generellt lite längre avstånd till grundläggande betaltjänster jämfört med kvinnorna i länet men skillnaderna är ytterst små.

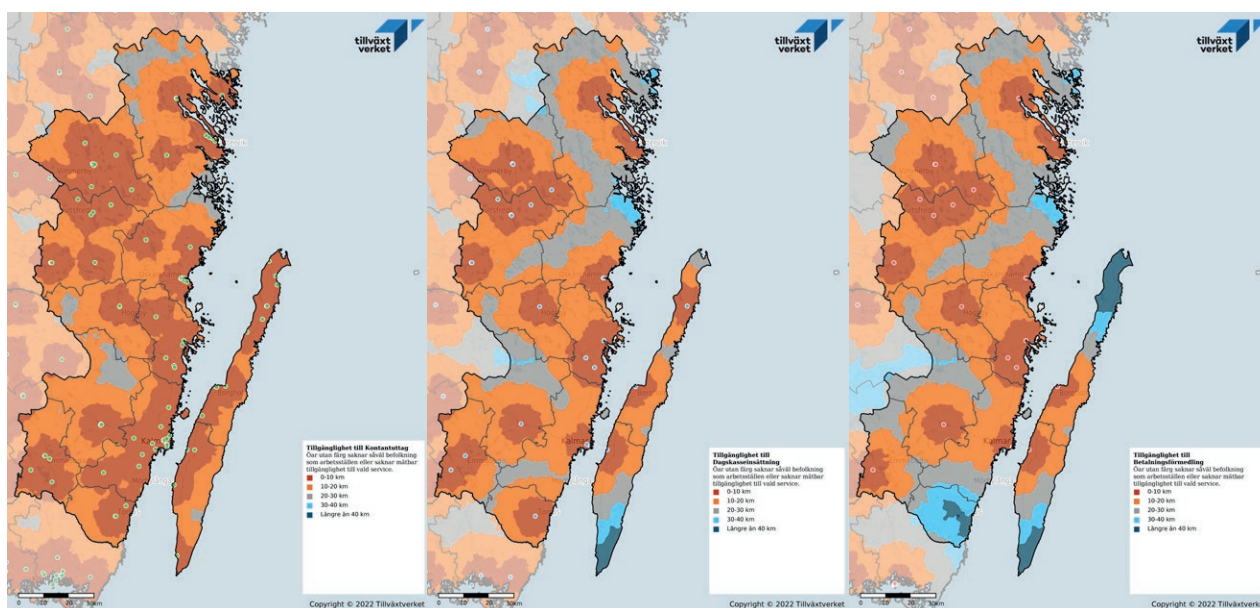
Länsstyrelserna har i uppdrag att bevaka tillgången på grundläggande betaltjänster i länen och rapportera till regeringen. De skall särskilt beakta situationen för äldre och funktionsnedsatta. Dessutom har de möjlighet att ge stöd till ombud som vill tillhandahålla grundläggande betaltjänster där behov finns. Länsstyrelserna kan också söka stöd hos Post- och telestyrelsen för att genomföra projekt inom området.

Grundläggande betaltjänster är en viktig del av digital delaktighet för att människor skall kunna leva sina liv självständigt. Frågan har också fått ökad betydelse utifrån det försämrade omvärlds läget, den senaste tidens uppmärksammade bedrägerier samt att kontantinfrastrukturen under lång tid försämrats.

Tillgången på lokalt förankrade banker (figur 9) är på flera håll i länet god. De lokala bankerna fyller ofta en viktig roll för utvecklingen av det lokala samhället och de mindre orterna då de exempelvis har en positiv inverkan på bostadsbyggande och det lokala förenings- och näringslivet.

Figur 9 Kartan visar lokala banker i Kalmar län (2025).

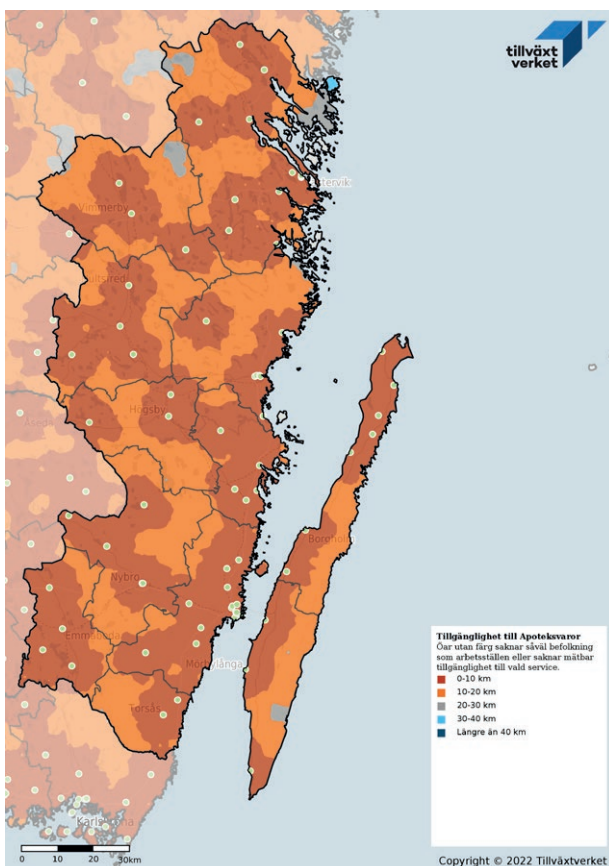

Figur 8 Kartorna visar tillgängligheten till betaltjänster i Kalmar län, från vänster till höger; kontanthantering, dagskasseinsättning och betalningsförmedling. (Pipos Serviceanalys, 2024).

Apoteksvaror

Det finns 37 apotek och 36 apoteksombud i länet. Apoteksombuden har en viktig roll som komplement till de fullvärdiga apoteken och huvuddelen av dessa utgörs av dagligvaru-butiker. Mer än 92 procent av befolkningen i Kalmar län har mellan 0-10 km till närmsta utlämningsställe av receptbelagda läkemedel. Något fler män än kvinnor har längre än 10 km till närmaste ombud. Området kring Loftahammar, västra delarna av Västervik, nordöstra Vimmerby och sydöstra Öland utmärker sig med långa avstånd (figur 10). Likaså är avstånden långa för boende i Tjust och Misterhults skärgård. Tvärtemot de flesta län i Sverige så har genomsnittsavståndet till närmsta apotek eller apoteksombud i Kalmar län ökat mellan åren 2012-2022⁸. Möjligheten att få receptbelagda läkemedel och andra apoteksvaror via post och paket är dock i dagsläget god.

Utöver de stöd som finns inom kommersiell service finns även ett glesbygdsstöd för att säkerställa tillgång till apotekstjänster i glesbefolkade områden. Läkemedelsverket ansvarar för stödet och under 2022 beviljades stöd till apotek i Mörlunda och Virserum i Hultsfreds kommun samt till Ankarsrum i Västerviks kommun⁹.

Figur 10 Tillgänglighet till apotek och apoteksombud i Kalmar län (Pipos Serviceanalys, 2024).

⁸Tillgänglighet till grundläggande kommersiell service 2024

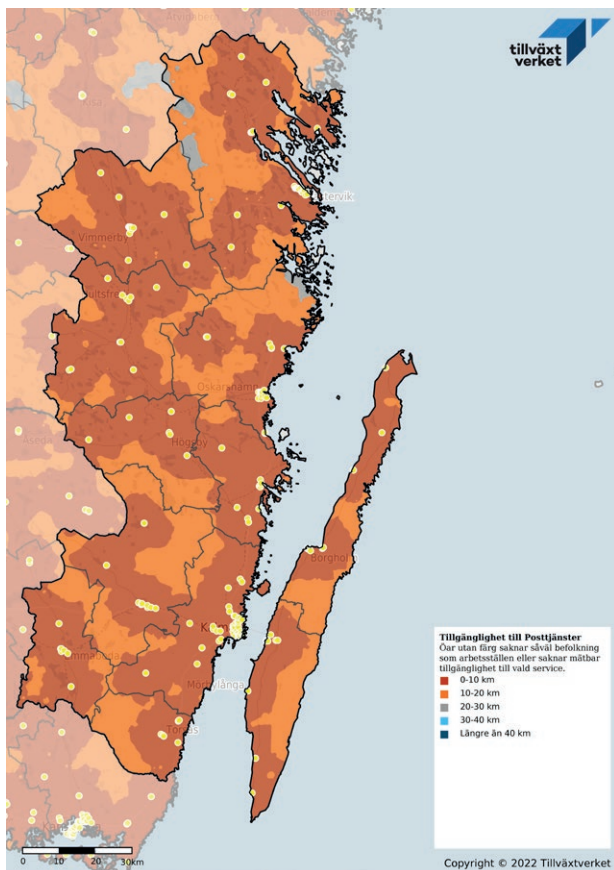
⁹Återrapportering av glesbygdsbidraget för verksamhetsåret 2022 (tlv.se)

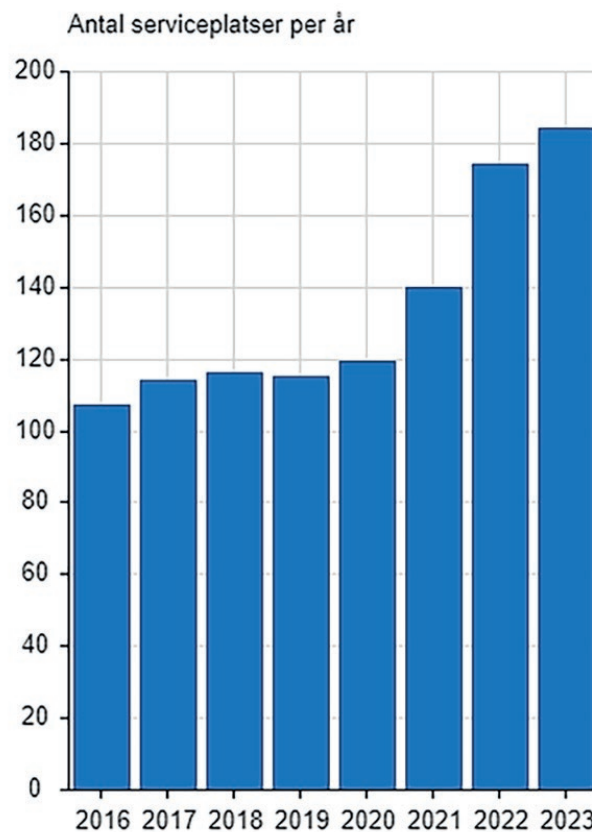
Posttjänster

En ombudstjänst för post- och paket innebär att både kunna skicka och ta emot post och paket. Mer än 94 procent av befolkningen har 10 km eller kortare avstånd till närmsta postombud eller postkontor. I Misterhultsbygden, i norra delarna av Oskarshamns kommun, samt i västra delen av Västerviks kommun, vid gränsen till Vimmerby och vid länsgränsen är tillgängligheten sämre (figur 11). Skillnaden i avstånd för kvinnor och män är marginell. Sett till utveckling över tid har antalet serviceställen för post och paket ökat rejält från dryga

100 ställen 2016 till dryga 180 serviceplatser 2023 (figur 12). En rimlig konsekvens med tanke på ökad e-handel. Den växande e-handeln skapar möjligheter för boende och verksamma i landsbygder men ställer också ökade krav på fungerande infrastruktur och logistik. För att hantera den ökade volymen paketförsändelser har det dykt upp nya lösningar på marknaden i form av paketboxar eller paketautomater. Dessa ökade från cirka 120 stycken år 2019 till knappt 5 800 år 2023 (i Sverige). Utvecklingen går snabbt och det är hög konkurrens bland aktörerna på en ständigt föränderlig marknad.

Figur 11 Kartan visar tillgängligheten till posttjänster i Kalmar län (Pipos Serviceanalys, 2024).

Figur 12 Utveckling av antal ombud eller kontor för posttjänster i Kalmar län mellan år 2016 och år 2023 (Pipos Serviceanalys, 2024).

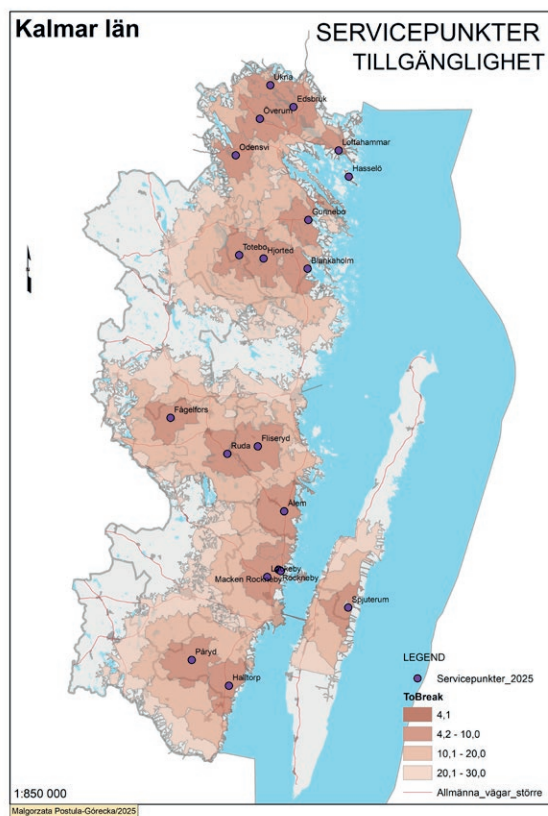
Samlokalisering av service

Många mindre serviceplatser har ofta svårt att få en långsiktig hållbarhet i sin verksamhet. Att samlokalisera olika typer av service är ett sätt att skapa ekonomisk hållbarhet och bredda sitt kundunderlag. Med fler ben att stå på minskar företagaren också sin sårbarhet och blir mer robust. Förutom annan grundläggande kommersiell service kan serviceplatsen kompletteras med viss offentlig service, eller annan verksamhet som bidrar till att stärka den befintliga serviceplatsen. I länet finns butiker som exempelvis också erbjuder biblioteksservice eller bokbuss, catering, caféhörn, fiskekortsförsäljning eller även fungerar som reception för camping.

I kommunerna Västervik, Högsby, Mönsterås och Kalmar finns så kallade servicepunkter inrättade i utvalda dagligvarubutiker (figur 13). En servicepunkt fungerar som mötesplats där invånare och besökare kan få tillgång till kommunal information, har möjlighet att använda datorer och exempelvis ladda el-cykel eller telefon samt tillgång till fikaservering. Ofta finns turistinformation tillgänglig, vilket är av betydelse för den i landsbygd så viktiga besöksnäringen. Servicepunkten kan vara lokaliserad på platser där det exempelvis saknas bibliotek eller där behovet av tillgänglig kommunal service är högt. Syftet med en servicepunkt är att öka den kommunala närvaron på en plats och ofta utgår ekonomisk ersättning från kommunen till handlaren för åtagandet. Antalet servicepunkter i länet har ökat från 11 år 2019 till 19 år 2025.

Den demografiska utvecklingen

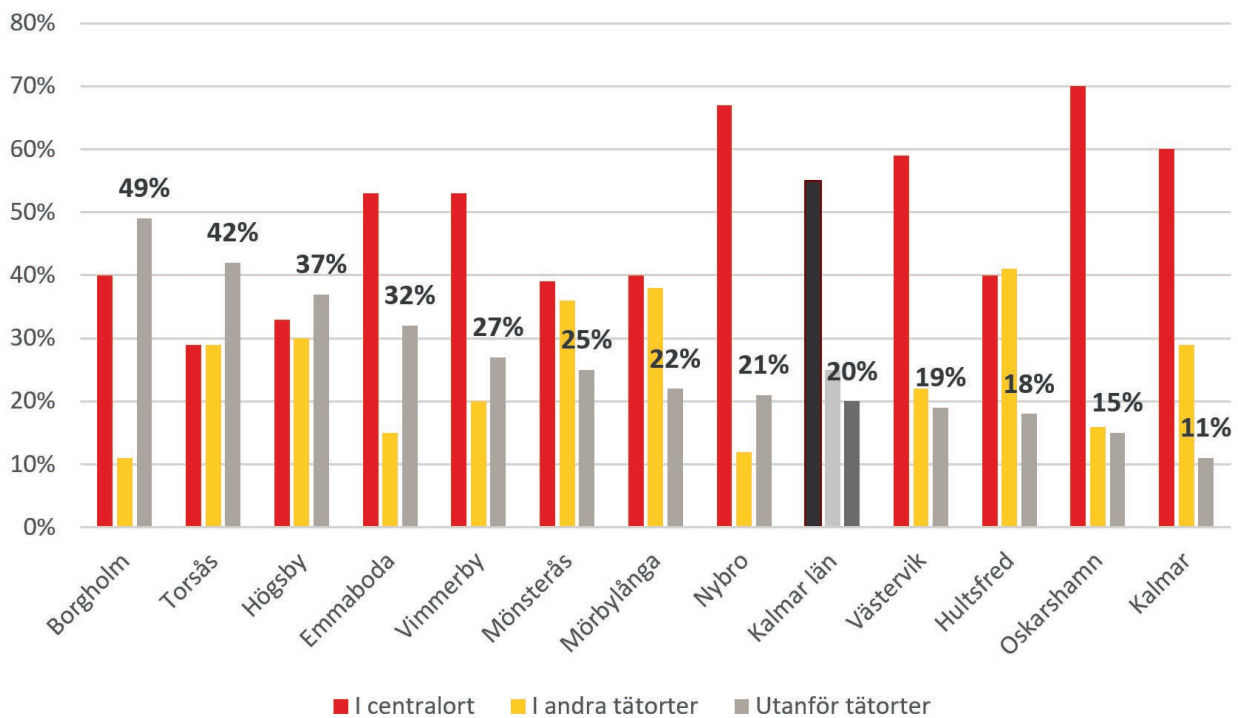
Ungefär 20 procent (ca 50 000) av Kalmar läns invånare var år 2022 boende i landsbygd (utanför tätort). Länet har därmed en större andel landsbygdsbefolkning än riket, där snittet ligger på 12 procent. Befolkningskoncentration i landsbygderna är dock olika stark i olika delar av länet och varierar mellan ungefär 11 procent i Kalmar kommun till ca 49 procent i Borgholms kommun (figur 14). Av boende på landsbygd är ca 52 procent män och 48 procent kvinnor. Antal invånare i Kalmar län har ökat under de senaste decennierna, främst tack vare invandring. År 2023 skedde dock en befolkningsminskning driven av låga födelsetal samt höga dödstal bland äldre. Pandemin skapade en tillfällig inflyttning till landsbygderna, men trenden har avtagit och inflyttningen övergår återigen i nettoförlust till tätorter och andra län. Befolkningsutvecklingen sker ojämnt i länet och skiljer sig även mellan landsbygderna, både mellan och inom kommunerna. Landsbygderna i länet tappar främst invånare från de mer avlägsna områdena och de mindre orterna, medan de mer tätortsnära landsbygderna och större centralorterna har upplevt viss tillväxt. Minskningen är större i inlandet och längs länsgräns jämfört med kusten. Urbaniseringstrenden är tydlig, där Kalmar stad och dess närliggande områden fortsätter att dominera befolkningsutvecklingen. En annan utmaning är utflyttning av unga vuxna från landsbygd,

Figur 13 Tillgängligheten till servicepunkter varierar mellan kommuner i länet.

särskilt i inlandskommunerna, vilket förskjuter befolkningen mot en äldre demografisk struktur.

Åldrande befolkning och utflyttning av unga riskerar att förvärra obalanser mellan tätorter och landsbygder ytterligare. I Kalmar län är 25 procent av befolkning 65+ (2022) vilket ger den näst äldsta befolkningen i landet. Åldersstrukturen skiljer sig mellan länets kommuner samt i och utanför tätorter. Av boende på landsbygd i länet är 20 procent av befolkningen barn och unga (0-19 år), 53 procent i yrkesverksam ålder (20-66 år) och 27 procent äldre. Inom kategorin äldre är 54 procent män. Enligt framskrivningar kommer befolkningen att minska i alla åldersgrupper förutom 80+ som kommer att öka, många av dessa bor i landsbygd. Utvecklingen kommer troligtvis sätta större press på välfärdstjänster och öka betydelsen av att service finns nära bostaden. Insatser som förbättrar infrastruktur, bostadsutveckling och utbildningsmöjligheter kan skapa incitament för unga och familjer att stanna kvar eller bosätta sig i landsbygd, vilket är viktigt för länets långsiktiga hållbarhet och utveckling. E-hälsotjänster inom hälsa, vård och omsorg kan fungera som verktyg för att möta behovet av välfärdstjänster hos den äldre befolkningen i länet.

Figur 14 Andel av befolkningen i centralort, i andra tätorter och utanför tätorter i Kalmar län och Kalmar läns kommuner, 2022. OBS! Undantag för Mörbylånga kommun där Färjestaden avses som centralort istället för Mörbylånga på grund av att Färjestaden är störst i kommunen avseende antal invånare. Källa: SCB.

Socioekonomiska utmaningar och möjligheter inom näringslivet

Inkomst- och utbildningsnivåerna är generellt lägre hos invånare i landsbygder jämfört med tätorter, vilket förstärker ojämlikheten inom länet. Skillnaderna är särskilt märkbara i inlandskommunerna, som också uppvisar lägre förvärvsfrekvens och större socioekonomiska utmaningar. Ett liknande mönster för inland och kust går också att se om man tittar på valdeltagandet i länet, där deltagandet är lägre i inlandet jämfört med kustområdena.

Kalmar län har en bred branschstruktur som varierar mellan kommuner. De största branscherna sett till antal anställda är tillverknings- och utvinning, vård och omsorg, handel, utbildning och företagstjänster. Areella näringar (jordbruk, skogsbruk och fiske) är traditionellt viktiga för landsbygderna i länet men lider av begränsad tillgång till service, vilket kan hämma tillväxt och lönsamhet. Trots detta utgör dessa branscher en större andel av ekonomin i länet jämfört med riksnivå. Även tillverkningsindustrin som är relativt stark i länet har betydande närvaro i landsbygdsområden. Besöksnäringen är en framträdande sektor i landsbygderna, särskilt på Öland och i Glasriket. Den stärker lokal ekonomi och service, men den är säsongberoende och kräver strategier för att skapa helårsverksamhet. Fritidsboendet i länet är utbrett vilket också bidrar till stora variationer i

efterfrågan på service beroende på säsong. Besöksnäringen är ofta helt avgörande för att en butik ska klara av att tillhandahålla service året runt.

Det finns en geografisk obalans i branschutvecklingen där mindre orter ofta saknar diversifierad sysselsättning. Bredden på en arbetsmarknad har betydelse för den funktionella geografins ekonomiska utveckling och attraktivitet. Insatser som främjar utveckling av fler branscher i landsbygd, till exempel inom livsmedelsproduktion, grön teknik, hållbart jordbruk och distansarbetsvänliga sektorer kan bidra till ökad diversifiering av näringslivet.

Infrastruktur och digitalisering

Möjligheten att transportera sig med kollektivtrafik är generellt sätt sämre i landsbygder jämfört med områden med högre befolkningstäthet och längs med starka stråk. De personer som arbetspendlar till större orter har tillgång till ett större utbud av kommersiell såväl som offentlig service men för de som inte har möjlighet att förflytta sig med egen transport blir tillgängligheten till kollektivtrafik särskilt viktig för att kunna ta del av utbudet.

Tillgången till laddinfrastruktur är ofta lägre i de mer avlägsna delarna av landsbygderna, men även här finns ett växande

behov. Investeringar i olika typer av geografier är nödvändiga för att möjliggöra en grön omställning i både privat och kommersiell transport.

Den digitala inkluderingen bidrar till att göra landsbygder mer attraktiva och tillgängliga, både för boende och besökare och för de som driver företag. Innovativa digitala tjänster skapar möjligheter men förutsätter också att det finns god digital tillgänglighet. Tillgången till bredband i länet har blivit mycket bättre de senaste tio åren men trots utbyggnad av fibernät och 4G-nät finns områden utan tillräcklig täckning, särskilt utanför tätorter och för fritidshus. Vissa vägar, även mindre vägnät, och gröna arealer behöver få bättre täckning så att gröna näringar, besöksnäring och livsmiljön får goda förutsättningar att fungera och utvecklas. Den ökade digitala användningen i samhället ställer idag högre krav på kapacitet, säkerhet och tillförlitlighet vilket leder till ett investeringsbehov som går mot robusthetsinsatser och reservkraft snarare än utbyggnad. Svag lönsamhet för nätägare och ökade krav på näten kan hämma nätutvecklingen och riskerar att skapa en digital klyfta i områden där efterfrågan inte är tillräcklig.

Samtidigt som det är viktigt att dra nytta av de möjligheter som den digitala tekniken skapar bör det understrykas att de offentliga mötesplatserna fyller en viktig social funktion samt att alla människor, av olika anledningar, inte har möjlighet att delta i de digitala arenorna.

Sammanfattningsvis

- De inomregionala skillnaderna i länet är stora och ökande. För en hållbar regional utveckling är det avgörande att insatser sker i hela länet.
- Landsbygderna i Kalmar län skiljer sig åt och möjligheter och behov ser olika ut. Insatser bör vara anpassade efter platsens specifika förutsättningar för att matcha det särskilda behovet.

- Tillgången till dagligvarubutiker, drivmedel och posttjänster är relativt god, men i vissa delar av länet, särskilt i de nordöstra och västra delarna, är tillgången sämre. Tillgänglighet till betaltjänster och apoteksvaror i landsbygder är generellt sämre, vilket ökar behovet av kreativa lösningar, såsom digitala tjänster.
- Den rådande urbaniseringen är en utmaning för de serviceaktörer som verkar i glesare miljöer. Genom samlokalisering av kommersiell och offentlig service kan ett bättre underlag skapas vilket dels bidrar till den långsiktiga hållbarheten för den enskilda servicegivaren, dels till att skapa attraktiva platser och livskraftiga landsbygder.
- Service och näringsliv har ett ömsesidigt beroende av varandra. Att skapa goda förutsättningar för ett diversifierat näringsliv är av stor vikt för landsbygdsutvecklingen. Post- och pakethantering samt drivmedel rankas som de viktigaste servicefunktionerna för näringslivet i landsbygderna.
- I områden med stora säsongsvariationer finns behov av särskilda strategier för att hantera serviceutmaningar då förutsättningarna skiljer sig kraftigt mellan hög- och lågsäsong.
- En kombination av riktade insatser för service, näringsliv och infrastruktur tillsammans med stöd för lokal innovation och engagemang kan skapa förutsättningar för mer levande och hållbara landsbygder.
- För att stärka samhällets robusthet krävs att servicefunktioner betraktas som en del av beredskapen. Särskilda insatser kan till exempel riktas för att säkra driften vid störningar eller kriser.
- Flernivåsamverkan är avgörande för att nyttja de möjligheter och möta de utmaningar som finns i landsbygderna. Den urbana normen påverkar samhället och behöver bemötas med god planering och medvetna beslut.

Prioriterade tematiska områden och konkreta insatser

Det långsiktiga och övergripande målet för det regionala serviceprogrammet är att det ska finnas en god tillgänglighet till grundläggande kommersiell service för invånare, verksamheter och besökare i Kalmar län. Målvärdet är att minst 94 procent av länets folkbokförda ska ha 0-10 km till närmaste dagligvarubutik med fullsortiment. Måttet följs upp genom Pupos Serviceanalys.

Baserat på landsbygdsanalysen, kunskapsunderlag, erfarenheter från föregående programperiod och dialog med viktiga aktörer har tre prioriterade insatsområden av särskild vikt för utveckling av grundläggande kommersiell service i Kalmar län identifierats. Insatsområdena främjar serviceutveckling på olika sätt och hänger ihop med andra områden som tillsammans bidrar till att skapa attraktiva miljöer och levande landsbygder.

Insatsområde A: Stärka servicegivare och synliggöra den lokala servicens betydelse

Mål: Servicegivare i länets landsbygder har goda förutsättningar att utveckla sina verksamheter och synliggöra sin roll i lokalsamhället.

Syfte: Genom finansiellt stöd, rådgivning och nätverk stärka servicegivarens långsiktiga hållbarhet och lönsamhet samt uppmärksamma dess betydelse för små orter.

Exempel på insatser:

- Erbjudna och löpande informera om de finansiella stöd-möjligheter som finns för att förbättra servicegivares lönsamhet och utveckling.
- Genom företagsfrämjare erbjuda kompetensutveckling, rådgivning och stöd till servicegivare för att stödja deras utveckling och effektivitet.
- Arbeta för att synliggöra lokala butiker och dess betydelse i lokalsamhället.
- Främja handlarnätverk för att stimulera erfarenhetsutbyte och ökad kunskap.
- Främja lokalt engagemang och nyttja civilsamhället som resurs för att stärka servicegivarens närvaro och relationer i lokalsamhället.

Insatsområde B: Integrera service i samhällsplanering och stärka samverkan

Mål: Landsbygds- och servicefrågor integreras i samhällsplaneringen på kommunal och regional nivå, och samverkan mellan olika aktörer stärks.

Syfte: Att arbeta strategiskt för långsiktig landsbygds- och serviceutveckling genom att inkludera service i planeringsprocesser och skapa forum för flernivåsamverkan.

Exempel på insatser:

- Arbeta för att ta fram kommunala serviceplaner eller på annat sätt integrera kommersiell service i kommunala styrdokument.
- Arbeta för att integrera kommersiell service i regionala strategier och insatser.
- Identifiera behov och utvecklingsmöjligheter för kommersiell service i olika delar av länet.
- Skapa mötesplatser och forum för dialog mellan regionala, kommunala och lokala aktörer inklusive civilsamhällets organisationer och lokala utvecklingsgrupper. Nätverket för landsbygdsutveckling och Landsbyggsdagarna är exempel på sådana.
- Samverka över kommun- och regiongränser i gemensamma servicefrågor och för påverkan på nationell nivå.
- Arbeta för att öka platsers attraktivitet genom att komplettera serviceplatser med offentlig service och exempelvis utveckla servicepunkter.
- I samverkan med Tillväxtverket samordna utbildningsinsatser i Pupos Serviceanalys.

Insatsområde C: Ökad kunskap och innovation

Mål: Regionen, kommuner och andra relevanta aktörer har god kunskap och verktyg för att utveckla service genom innovativa och hållbara lösningar.

Syfte: Att stärka lokala, kommunala och regionala aktörers kompetens genom förbättrad tillgång till information, utbildning och nytänkande lösningar.

Exempel på insatser:

- Öka kunskapen om möjligheter att söka projektmedel för landsbygds- och serviceutveckling och fungera som stöd i processen från idé till projektslut.
- Undersöka möjligheter att komplettera befintlig service med e-hälsotjänster inom hälsa, vård och omsorg.
- Arbeta för ökad tillgång till närproducerade varor i dagligvarubutiker.
- Öka kunskapen om hur kommunerna kan upphandla för att gynna den lokala butiken, genom exempelvis seminarier och goda exempel.
- Öka kunskapen om serviceplatsens roll och möjligheter ur ett beredskapsperspektiv.

Genomförande

Med utgångspunkt från de prioriterade insatsområdena som beskrivits i stycket ovan ska en årlig genomförandeplan med konkreta insatser, mål och resurser tas fram. Planen tas fram och följs upp i samverkan med länsstyrelsen, länets kommuner samt andra relevanta samverkansaktörer under ledning av Region Kalmar län.

Aktörer

Ett framgångsrikt genomförande av det regionala serviceprogrammet bygger på att flertalet aktörer på olika nivåer bidrar. Nedan följer en beskrivning av aktörerna och deras roller i arbetet med att utveckla kommersiell service i länet.

Region Kalmar län

Region Kalmar län har det samordnande ansvaret för genomförande och uppföljning av regionalt serviceprogram. Region Kalmar län är länken till andra regionalt strategiska insatser, inom exempelvis infrastruktur, bredband, kultur, hälso- och sjukvård, folkhälsa, kollektivtrafik och näringsliv, samt till den nationella nivån. Region Kalmar län är finansierad för stöd till kommersiell service och ansvarar också för att samordna nätverket för landsbygdsutveckling i Kalmar län.

Länsstyrelsen Kalmar län

Länsstyrelsen ansvarar för att bevaka tillgängligheten samt genomföra regionala stöd- och utvecklingsinsatser för att trygga tillgången till grundläggande betaltjänster på platser där behovet inte tillgodoses av marknaden.

Länsstyrelsen samordnar och leder det regionala arbetet för att uppnå de energi- och klimatpolitiska målen. De ansvarar för plan om nuläge och vägledning kring hur etablering av publik infrastruktur för förnybara drivmedel bör ske i länet. Länsstyrelsen är också relevant för samverkan inom andra områden som kan ha koppling till kommersiell service, exempelvis beredskapsfrågor och genomförande av den regionala livsmedelsstrategin.

Kommunerna

Kommunen spelar en central roll i serviceutvecklingen, bland annat tack vare sitt planmonopol och omfattande kontaktnät med lokalsamhälle och näringsliv. För att stöd till kommersiell service ska beviljas krävs att kommunen har en aktuell serviceplan, eller liknande styrdokument, som pekar ut vilka platser som är servicestrategiskt viktiga. Kommunens samhällsplanering, till exempel vägunderhåll och placering av offentlig service kan också påverka den kommersiella servicen. Kommunerna

är involverade i medborgardialoger och utvecklingsprojekt för landsbygds- och näringsliv. De ansvarar för hemsändningsverksamhet, hanterar tillstånd för servicegivare och har även en central roll i att koppla kommersiell service till krisberedskap.

Främjandesystemet

Främjandesystem kan stärka serviceföretagen genom exempelvis kompetensutveckling och rådgivning. Exempel på aktörer är Almi, Coompanion, Energikontor Syd med flera.

Civilsamhället

Civilsamhället är en viktig resurs och samverkanspart som kan bidra till service genom att vara projektägare, samla in kunskap om lokala behov och fungera som kanal för människors deltagande. Ibland agerar de också servicegivare. Ideella krafter är också ofta en viktig resurs i krisberedskap. Exempel på aktörer är Hela Sverige Ska Leva Kalmar län, samhällsföreningar, byalag och olika intresseföreningar.

Leader

Leader är en metod där privat, ideell och offentlig sektor arbetar tillsammans för att bidra till lokal utveckling. I Kalmar län finns tre leader-områden, Kustlandet, SydostLeader och Astrid Lindgrens hembygd, som alla har sina lokala utvecklingsstrategier. Alla tre områden har mål och prioriteringar som syftar till utveckling av kommersiell service. Leader kan främja tillgängligheten till service genom att exempelvis finansiera projekt som bidrar till landsbygdsutveckling och service i bred bemärkelse. Det är viktigt att Leader-områdena och Region Kalmar län har en löpande dialog för strategisk samverkan och optimering av tillgänglig finansiering som rör kommersiell service.

Näringslivet

Det enskilda företaget har den avgörande rollen för tillgängligheten till kommersiell service. Ofta tillhandahåller företaget flera grundläggande tjänster samt fungerar som nav för informations spridning, social sammanhållning och trygghet.

Andra företag är beroende av tillgången till service och utgör ofta ett viktigt underlag för servicegivaren. Företagarföreningar eller liknande kan också delta i serviceutvecklingen genom att lyfta fram deras behov och perspektiv.

Tillväxtverket

Tillväxtverket arbetar för att främja tillgängligheten till kommersiell och viss offentlig service för företag och medborgare i servicegläsa områden. I deras roll ingår att bistå, samordna och

följa upp det regionala arbetet som görs. Tillväxtverket fördelar medel för stöd till kommersiell service och är sakkunniga i frågor gällande förordningen som reglerar stöden. Tillväxtverket förmedlar också kunskap om kommersiell service samt tillhandahåller det webbaserade geografiska analysverktyget Pipos Serviceanalys.

Uppföljning

Arbetet med det regionala serviceprogrammet och dess genomförandeplan kommer att rapporteras skriftligen till Tillväxtverket under årets första kvartal. Rapporteringen sker enligt den mall som tillhandahålls av Tillväxtverket. Vid behov sker därefter en avrapportering till den regionala utvecklingsnämnden.

Den årliga uppföljningen och sammanställningen ska göras i samverkan med kommuner, länsstyrelse och andra relevanta samverkansaktörer, antingen i samband med nätverksträff för landsbygdsutvecklarna i Kalmar län alternativt vid ett separat tillfälle. I samband med uppföljning och sammanställning är det lämpligt att ta fram kommande års genomförandeplan tillsammans med samverkansaktörerna.

Information om programmet kommer att läggas ut på Region Kalmar läns webbsida löpande under programtiden. Senast under 2029 kommer ett arbete inledas för en revidering inför nästkommande regionala serviceprogram som börjar gälla från år 2031.

Figur 15 Årshjulet visar när uppföljning och återrapportering av arbetet med det regionala serviceprogrammet sker samt genomförande av nätverksträffar.

Bilaga 1 | Stöd till kommersiell service och prioriterade geografiska platser

Inom ramen för "Förordning om stöd för att främja tillgången till grundläggande kommersiell service" (SFS 2024:1243)¹⁰ har Region Kalmar län möjlighet att lämna ekonomiskt stöd till kommuner och till företag med försäljningsställen för dagligvaror eller drivmedel. Syftet med stöden är att främja tillgängligheten till grundläggande kommersiell service där servicen är gles. Stöden ska bidra till att uppfylla målet för den regionala utvecklingspolitiken och lämnas i mån av medel. Stöd får lämnas i områden där servicen bedöms som gles och får inte vara större än nödvändigt med hänsyn till övriga finansieringsmöjligheter och andra omständigheter.

Nedan presenteras en kort beskrivning av vilka stödtyper som Region Kalmar län för närvarande hanterar, till vilka geografiska platser stöden kommer att riktas samt rutiner för hur stöden ska följas upp. Mer detaljerad beskrivning om stöden och dess kriterier samt länk till ansökan finns på Region Kalmar läns webbplats¹¹. Webbplatsen kommer att uppdateras löpande vid förändringar. Stöd för betaltjänster hanteras av Länsstyrelsen Kalmar län.

Stödtyper

Särskilt driftstöd

Särskilt driftstöd till dagligvarubutiker i sårbara och utsatta lägen är ett kompletterande långsiktigt stöd till små dagligvarubutiker i särskilt utsatta landsbygder. I Kalmar län finns (2024) drygt tio butiker som har möjlighet att ansöka om särskilt driftstöd. Särskilt driftstöd får lämnas till dagligvarubutiker som:

- har ett mångsidigt utbud av dagligvaror,
- är beläget ≥ 10 kilometer från ett annat försäljningsställe som har ett mångsidigt utbud av dagligvaror, eller på ö utan fast landförbindelse,
- har fasta lokaler som är öppna så att kunderna kan få tillgång till dagligvaror på åretruntbasis, och
- har en nettoomsättning för dagligvaror som uppgick till högst elva miljoner kronor enligt det senaste årets årsredovisning, årsbokslut eller annat liknande underlag.

I samband med att stöd beviljas åtar sig stödmottagaren att utföra en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse och därmed tillhandahålla en viss nivå av service till invånarna i området.

Ett försäljningsställe som till största delen är obemannat men som i övrigt uppfyller kraven på öppettider, sortiment, avstånd

och nettoomsättning, enligt ovan, kan ha möjlighet att ansöka om särskilt driftstöd om butiken bemannas med minst 15 timmar per vecka på förutbestämda tider. Butiken ska finnas i ett område som av servicestrategiska skäl är utpekad i kommunens serviceplan eller liknande dokument. Utbud av dagligvaror, annan grundläggande kommersiell service och tillgång till medel är avgörande vid prioritering av stöd.

Servicebidrag

Servicebidrag kan beviljas till företag med fasta försäljningsställen för dagligvaror (fullsortiment) eller drivmedel där servicen är gles. Syftet med servicebidraget är att överbygga en tillfällig svacka i lönsamheten vilket måste kunna styrkas med ekonomiska underlag. Stödet beviljas endast om andra åtgärder har prövats, men inte visat sig vara tillräckliga för att komma till rätta med lönsamhetsproblemen. Stödet är ofta kopplat till speciella villkor, till exempel att den som söker måste göra insatser för att förbättra företagets lönsamhet. Servicebidrag kan beviljas maximalt tre gånger.

Investeringsstöd

Investeringsstöd kan beviljas till företag med fasta försäljningsställen för dagligvaror eller drivmedel där servicen är gles. Om det finns särskilda skäl har även fastighetsägare möjlighet att söka investeringsstöd. Syftet med stödet är att bibehålla eller utveckla grundläggande kommersiell service i landsbygderna. Investeringsstöd kan beviljas för:

- anskaffning, nybyggnad, tillbyggnad, ombyggnad eller större reparation av lokaler som behövs för verksamheten,
- inredning och utrustning som behövs för verksamheten,
- vissa kompetenshöjande insatser och åtgärdsprogram,
- samlokalisering med andra typer av service,
- investeringar som genomförs för att uppfylla krav som ålagts verksamheten genom föreskrifter i en lag eller förordning.

För investering i publik laddinfrastruktur hänvisas i första hand till de öronmärkta stöd som finns för denna typ av investering, exempelvis genom Naturvårdsverket.

Hemsändningsbidrag

Hemsändningsbidraget är till för att det i landsbygd ska upprätthållas en försörjning med dagligvaror för de hushåll som har långt avstånd till och som saknar möjlighet att på egen

¹⁰ [SFS2024-1243.pdf](#)

¹¹ [Stöd till kommersiell service - Regional utveckling Kalmar län \(regionkalmar.se\)](#)

hand ta sig till butik. Bidraget kan beviljas för hemsändning av dagligvaror till hushåll eller för att anordna särskilda inköpsturer till en närliggande butik.

Bidrag söks årsvis och retroaktivt av berörd kommun. Vid ansökan om hemsändningsbidrag ska kommunen redogöra för antal hushåll som berörs av hemsändningsverksamheten, vilka rutiner som finns i samband med utbetalning till handlarna samt hur kommunen säkerställer att handlarens hemsändningar görs till berättigade personer. Det behöver finnas avtal mellan kommunen och den aktör som utför hemsändning.

Regionalt prioriterade platser

Behovet av och möjligheter till stöd varierar geografiskt beroende på hur det befintliga utbudet ser ut samt vilket serviceslag det gäller. Stöden riktar sig till geografiska områden där det bara finns en aktör per servicekategori för dagligvaror eller drivmedel, eller där det saknas ett utbud av grundläggande kommersiell service, och där servicen är att betrakta som gles. Dessa områden karakteriseras ofta av ett glest kollektivtrafikutbud, vilket särskilt påverkar den äldre befolkningen. Serviceplatsen är av strategisk betydelse som mötesplats på orten och dess omgivning, och fungerar ofta som en central punkt med flera servicefunktioner samlade. Det bemannade försäljningsstället bidrar till att servicen blir tillgänglig för alla och underlättar för de som inte kan använda digitala verktyg. Tillgången till service är av stor betydelse för invånare, näringsliv och besökare och försäljningsstället utgör huvudsaklig källa för exempelvis inköp av dagligvaror. Stöd i dessa områden är nödvändigt då en robust grundservice är önskvärd men svår att upprätthålla på enbart kommersiella grunder då befolkningsunderlaget är begränsat. Stödsatserna främjar långsiktig hållbarhet och stärker samhällets motståndskraft.

Vid handläggning av stöd kommer Region Kalmar län att prioritera geografiska områden som uppfyller samtliga av följande kriterier:

- Platser med befintlig fullsortimentsbutik som har ≥ 8 km till annan fullsortimentsbutik. Platser som har ≥ 10 km till annan butik kommer att prioriteras högre än platser med 8-10 km till annan butik. För drivmedelsstationer gäller ca 15 km eller längre till närmaste annan station.
- Platser som är utpekade som servicestrategiskt viktiga i berörd kommuns aktuella serviceplan eller likvärdigt kommunalt styrdokument.
- Platser med försäljningsställen som har ett väl utbyggt utbud av annan grundläggande kommersiell service.

Hänsyn kommer även att tas till eventuell förekomst av länets utpekade strategiska noder samt skärgårdsnoder (se avsnitt Noder för levande landsbygder och skärgårdsmiljöer).

Platser som idag saknar dagligvarubutik med fullsortiment eller drivmedelstation

Näringsidkare som driver eller avser att driva dagligvarubutik eller drivmedelsstation på platser som idag saknar dagligvarubutik med fullsortiment eller drivmedelsstation, har möjlighet att söka investeringsstöd. Investeringsstöd kan ges till sådan dagligvarubutik om avståndet till närmaste annan butik med fullsortiment är ≥ 10 km och för drivmedelsstationer gäller minst 15 km. Platserna ska vara utpekade som servicestrategiskt viktiga av berörd kommun. Stödet ska syfta till att stärka den geografiska tillgängligheten med tidigare saknad service eller genom utökad befintlig service. Innan beslut om stöd fattas krävs en djupare analys av det faktiska behovet av service på platsen, påverkan på eventuell omkringliggande service och den långsiktiga hållbarheten i insatsen.

Butiksbesök och uppföljning av stöd

En sammanställning av beviljade stöd till kommersiell service görs månadsvis av regionen tillsammans med övriga företagsstöd. På så vis kan efterfrågan av stöd följas under året, kommunerna hållas informerade och insatser anpassas efter behov. En årlig sammanställning görs första kvartalet varje år och presenteras vid efterfrågan på regionala utvecklingsnämnden. För att säkerställa att beviljade stöd används till rätt ändamål ska Region Kalmar län följa upp stöden enligt följande:

- Investeringsstöd följs upp genom butiksbesök. För mindre investeringar kan uppföljning ske genom att mottagaren skickar bildbevis eller liknande på genomförd investering.
- Särskilt driftstöd i sårbara och utsatta områden följs upp genom regelbundna butiksbesök, minst vartannat år.
- Servicebidrag följs upp genom att mottagaren rapporterar in resultat av genomförda insatser enligt överenskommen handlingsplan. Butiksbesök sker vid behov.

Butiksbesöken sker löpande under året, om möjligt tillsammans med tjänsteperson från kommunen. I samband med butiksbesöken kan Region Kalmar län informera om möjligheter till stöd och föra dialog med servicegivare om utmaningar och framtida behov av stöd och insatser.

